

VARGA ZS. ANDRÁS
(egyetemi tanár, a Kúria elnöke)

Alkotmányosságunk élő jogforrása, az Aranybulla¹

Ritka kincs a mi Aranybullánk. Fizikai értelemben is kincs, habár az eredeti nem maradt fenn számunkra, de nagyon korai hiteles másolatai igen. Szellemben is kincs. Szellemi, politikai és jogi erőfeszítés letéteménye. Kincs lenne akkor is, ha csak a történelem lapjain és a múzeumok kötelezően megtekintendő, de valójában a szaktudósok kivételével mindenki számára érdektelen ereklye marad.

Ha vetünk egy pillantást a térképre, azonnal látjuk, milyen korszak emléke. Látszólag nem sok minden változott az államalapítás óta, még ha el is telt közben két évszázad.

Áll még Bizánc, de bomlása idejét éli. Éppen latin uralom alatt van, keresztény, de nem gyakorol meghatározó befolyást Európára.

Nagy Károly, az átmeneti *imperator augustus* kettészakadt birodalma is megvan. Nyugaton Franciaországként, Közép-Európában a Szent Német-római Birodalom formájában, amely bekebelezte már Burgundiát.

Északon változatlanul stabil önálló királyság a velünk együtt kereszténnyé vált Lengyelország. Mellette erősödik az új Cseh Királyság. Keleten a Rusz utódfedelemiségei és Novgorod egyre hatalmasabbak.

Az ibériai királyságok elkezdtek kiszorítani a kalifátust. Anglia meghatározó befolyást szerez a csatorna túloldalán, de önálló és erős még Skócia is. A svédek és norvégok jelentős területű államot hoztak létre.

A ciszterciek évszázada után még csak első lépésként teszi a ferences és Domonkos-rend.

És Magyarország? Szent István kísérlete eredményesnek bizonyult. Magyarország önálló királyságként megszilárdult a birodalmak szomszédságában. Közben maga is birodalmi jegyeket öltött. Királya – királyunk – perszonálunióban a horvátok királya is, és a kereszties hadjáratok révén jelentős európai szereplő, viseli a Jeruzsálem királya címet. A király pedig nemcsak a fizikai főhatalmat gyakorolja, hanem tartós jogot is ad népének. Törvények – királyi dekrétumok – korábbról is szép számban voltak. Ezek sorába illeszkedik az Aranybulla. Stabil európai és viharos hazai korszak letéteménye. Önmagában ezért fontos ereklye, de igazi értékét mégsem csak ez adja.

A saját jogra épülő önálló királyság első tartós eredményt hozó, az uralkodó és a főurak közötti – mai fogalmaink szerint – alkotmányos csatája ért ugyanis véget 1222-ben az Aranybulla kiadásával. Ez az Aranybulla értékét növelő első olyan tényező, amely kiemeli a fontos kordokumentumok köréből.

Valódi társadalmi szerződést tartalmaz, közel fél évezreddel megelőzve a társadalmi szerződések doktrínáját kidolgozó John Locke-ot. Jogi kötőerejű megállapodás az uralkodó és a rendek között. Megállapodás, amely tisztázza, hogy mi illeti meg a királyt és mi illeti meg a népet.

Megállapítja, hogy meddig gyakorolhatja a király a hatalmát, és milyen körülmények között válhat zsarnokká. Sőt – igaz, ezt csak átmenetileg – felhatalmazza a népet a szembefordulásra a zsarnoki hatalomgyakorlással.

Strukturált törvényhozó, végrehajtó és igazságszolgáltatási rendszert hoz létre. Gazdasági és katonai rendszert alkot. És még egyszer: teszi mindezt jogi formába öntve, egyfajta alkotmányos megállapodás alapján.

Ez az alkotmányos megállapodás köszön vissza háromszáz év múlva Werbőczy Tripartitumában: a magyarok Szent Istvánt „önként királyukká választották és meg is koronázták [...] teljes hatalmát az uralkodással és országgal együtt a község a maga akaratából, az ország szent koronájának joghatósága alá helyezte és következésképpen fejedelmünkre és királyunkra ruházta; ettől fogva Ő tőle ered minden nemesítés és e két dolog mintegy a viszonos átruházásnál és a kölcsönösségnél fogva, annyira szorosan függ egymástól mindenha, hogy egyiket a másiktól külön választani és elszakítani nem lehet s egyik a másik nélkül nem történhet [...] az egész ország nemesei [...] senki másnak hatalma alatt nem állanak, mint a törvényesen megkoronázott fejedelmeknek; sőt fejedelmünk maga is, rendes hatalmánál fogva, bárkinek pusztá panaszára és gonosz besugására, közlők senkit, a törvény útján kívül és kihallgatása nélkül, sem személyében, sem vagyonában meg nem háboríthat [...] hogyha bármelyik királyunk vagy fejedelmünk, a néhai második, vagy melléknevén Jeruzsálemi András király úr és fenséges fejedelem országos végzeményében (a melynek megtartására minden magyar király, mielőtt a szent koronát fejére tennék meg szokott esküdni) kinyilvání-

¹ Az ünnepi beszéd elhangzott Székesfehérvárott, 2022. április 24-én, az Aranybulla kiadásának 800. évfordulóján tartott megemlékezésen.

tott és kifejezett nemesi jogok ellenére tenni merészene, akkor örök időre szabadságukban áll, annak ellene szegülni és ellene mondani a nélkül, hogy a hűtlenség vétkébe esnének.”

Kétségtelen, hogy a XIII–XIV. században ismerősek, mondhatni, divatosak voltak az alkotmányos tartalmú bullák. De huzamos időn át hatályos jogként csak egy maradt meg, a mi Aranybullánknál alig 7 évvel idősebb angol *Magna Charta Libertatum*.

Lett volna ok arra, hogy az Aranybullánk is háttérbe szoruljon.

Nem telik el még húsz év sem a lepecsételése és őrizetre hiteles helyekre küldése után, és a tatár invázió majdnem elpusztítja az országot.

Kevesebb, mint egy évszázad múlva kihal az Árpád-ház. Ez Magyarország számára különösen kritikus helyzetet okoz. Ezután dől el, hogy az államalapító dinasztia után lassan beolvad-e valamelyik szomszédjába, vagy megőrzi önállóságát. Az utóbbi történt, sőt alkotmánytörténeti szempontból ekkorra alakul ki a korai Szent Korona-tan. Vagyis Magyarország a továbbiakban is saját jogán és saját jogrendszerével létezik. Birodalmak között, de önállóan, sőt, megőrizve birodalmi jegyeit még több mint kétszáz évig így is marad.

Aztán következik az újabb drámai változás, 1526, a mohácsi csatavesztés a Bizáncot megtörő és helyébe lépő Oszmán Birodalommal szemben, illetve ennek folyományaként 1541, Buda eleste.

Ezután a királyi Magyarország már nem önálló hatalom, de féltékenyen őrizve saját jogrendjét, megmarad létező államnak. A korábbi egységes Magyarország keleti részén létrejövő Erdélyi Fejedelemség szintén a több mint félszáz éves közös jog letéteményese. Werbőczy Hármaskönyve tartós formába önti ezt, és sajátosságát is meghatározza a doktrinális Szent Korona-tannal. Ennek ellenére képlékeny az államiság helyzete, csak északkelet felől, Lengyelország részéről nem fenyeget veszély.

Ebben az állapotban éri Magyarországot a római hagyományon alapuló császári birodalmi paradigma alkonya, a vesztfáliai béke 1648-ban. A formailag fennmaradó Szent Német-római Birodalom immár egyre önállóbb nemzetállamok szövetsége, számunkra távoli világ. A nemzetállami szuverenitás létrejöttében csak háttérszereppel bír a változatlanul három részre szakadt Magyarország. Ugyanakkor a szuverenitás előtérbe kerülése kívülről stabilizálja a saját jogrend fenntartását, amit nálunk a megszilárduló Szent Korona-tan hordoz. Vesztfália doktrinális következményei még nem érzékelhetők, de a béke lehetővé tette az európai összefogással létrejövő oszmánellenes háborút, aminek részeként 1686-ban Buda visszafoglalásával névleg újra egységessé válik Magyarország. Majd következik a XIX. és a tragikus XX. század.

Az Aranybulla mindeközben megmarad hatályos jognak, és ez az értékét növelő második jelentős tényező. 1222-ben a királyi hatalom olyan jogi korlátozása alakult ki, amely 800 éven át, ország- és világ-

égések ellenére tartósan, sőt, folyamatosan meghatározza a jogi gondolkodásunkat.

Dinasztiák jönnek és mennek, koronázási ordók követik egymást, de változatlanul része a szertartásrendnek a koronázási eskü. Magyarországon ez „nem szorított az ordók esküjére”, hanem „külön világi eskü alakul ki az egyházi koronázási ordók professziója mellett”, ennek pedig kötelező eleme az Aranybullára hivatkozás. Mi több, a rendek nem elégszenek meg az esküvel, hanem azt hitlevélbe is foglalják.

Századok követik egymást, de minden király, utoljára IV. Károly 1916-ban a koronázási esküje és hitlevele részeként megígéri az Aranybulla betartását, igaz, az ún. ellenállási záradék nélkül. Ezt az utolsót talán nem érdektelen hosszabban idézni az 1917. évi III. törvény-cikkből: „Szentül és szigorúan megtartandjuk, s királyi hatalmunkkal mások által is megtartatjuk Magyarországot s Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok törvényesen fennálló szabadalmait, kiváltságait, törvényszerű szokásait, és az eddigelé országgyűlésileg alkotott, s dicső Elődeink, Magyarország koronázott Királyai által szentesített, valamint ezután országgyűlésileg alkotandó s Általunk, mint koronázott magyar Király által szentesítendő törvényeit, minden pontjaikban, cikkekben és záradékaikban úgy, amint ezeknek értelme és gyakorlata a Király és országgyűlés közös megegyezésével fog megállapíttatni; kivéve mindazonáltal dicsőült II. András 1222. évi törvényének azon megszüntetett záradékát, amely így kezdődik: »Quodsi vero Nos«, ezen szavakig: „in perpetuum facultatem”. Mindezek biztosítására szolgálанд azon királyi eskünk is, amelyet jelen királyi levelünk tartalmára dicső Elődünk I. Ferdinánd koronázási esküje szövegének alapján koronázásunk alkalmával le fogunk tenni.”

A kontinensen tehát egyedülálló, hogy közel 750 évig fenntartott és folytonosan megerősített hatályos jogként létezett az Aranybulla mint Alkotmányunk része. Persze a történeti alkotmányunké. Ennek megfelelően egyrészt nem érdemes összehasonlítani az utóbbi évszázadok, még kevésbé a mai alkotmány-törvényekkel. A történeti alkotmány a szokásjogból és egyedi, kazuisztikus törvényekből áll össze. Törvényt pedig akkor alkotnak valamilyen tárgykörben, ha arra szükség van. Akkor, ha van olyan kérdés, amelyet részletesen, szerkesztett szabályok formájában kell megválaszolni. Aztán – ha eredményesnek, hasznosnak, alkalmasnak bizonyul – fennmaradhat hosszú időn át. Így maradt fenn a mi Aranybullánk.

Ez a háromnegyed évezredes hatályos jogként fennmaradás már elégséges ok arra, hogy különleges kincsként tekintsünk rá. Ha pedig alaposan elolvassuk, ha nem csak rá-, hanem bele is tekintünk, a tiszteletré méltóság tovább fokozódik.

Mit tartalmaz ez a ritka kincs? Jogszabályokat. Közük igen sok a bíróságokról és az ítélkezésről szól. Akkori nyelvzettel, de ma is ismert kérdésekről: hatásköréről, fórumokról és eljárási garanciákról. Ugyanarról, amiről egy mai alkotmány és a mai jogszabályok.

Már a legelső szabálya, az I. törvénycikk is erről szól. Címe szerint ugyan Szent István király ünnepének kötelező évenkénti megülnését rendeli el, de ehhez nyomban hozzáfűzi nemcsak az országgyűlés tartásának kötelezettségét, hanem a király vagy helyette a nádorispán kötelező bíraskodását is. A II. törvénycikk a megbüntetést perbehíváshoz és törvényes eljáráshoz köti. Sok hasonló rendelkezés következik.

Ezek közül most csak egyet emelek ki, a IX. törvénycikket az országbíró hatóságáról, mely szerint „[o]rszágunk bírása, míg a curián leend, mindeneket ítélessen és a curián indult pert akárhol elvégezhesse. 1. § De mikor az ő jószágában lakik, akkor poroszlót ne bocsásson és a peres feleket meg ne idéztesse.”

A kiemelés némiképp önző, de gondolom, érthető. Ez magyarázza ugyanis, hogy a Kúria miért tekinti saját ünnepének 1222. Szent György napját. Nem ezen a napon jött létre a Kúria, nem ez a születésnapunk. Azt a letelepülést, az állandó bíróságként működés kezdetét jelentő 1723. évi XXV. törvénycikkhez kötjük. De az Aranybulla a legkorábbi alkotmányos szabály, amely a Kúriára vonatkozó részletes rendelkezéseket tartalmaz, még ha tömören is.

Mi következik a fenti szövegből?

Először az, hogy a Kúria létezett formális ítélező helyként, amely ekkor nyilván a királyi udvart jelentette.

Másodszor az, hogy – egybevetve az előző, VIII. törvénycikkkel – a király mellett csak a zászlósúruk közül kijelölt bírák ítélezhettek. A nádorispán és helyettese, tiszteletre méltó elődöm, az országbíró. Latin titulusa szerint a *iudex curiae regiae*. Az Aranybulla kiadásakor a Bór-Kalán nembéli Bánk úr, akit Bánk bánként is ismerünk.

Harmadszor az következik, hogy már az Aranybulla különbséget tett a bíró hivatala és személye között, csak a ráruházott hivatal birtokában – elsősorban a Kúrián – gyakorolhatta bírói hatalmát, nem személyes előjogként. Ez volt a törvény, ez volt a jog Magyarországon már 800 éve is.

Megkérdeshető persze, hogy miért fontos ez ma? A válasz nyilván sokrétű, de töretlen lényege egy tapasztalat. Az a tapasztalat, hogy független és pártatlan bíróság nélkül nincs, mert nem maradhat fenn sem ország, sem társadalom. Akié a bíróság, azé a jog. Akié a jog, azé a hatalom. Ennek belátása pedig újabb olyan tényező, amely kiemeli az Aranybullát az értékes kordokumentumok köréből. Olyan sziklaszárd alapot jelent, amely megőrizte a ráépülő magyar igazságszolgáltatást és ezáltal az alkotmányos kormányzást.

Ezt jelzi a közelebbi, tavaly 160. évfordulós megemlékezést ünnepelt Országbírói Értekezlet, és az általa visszaállított magyar jog és magyar igazságszolgáltatás. Megelőzte, mégpedig 6 évvel a politikai kiegyezést. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a független igazságszolgáltatás biztosítása nélkül minden más közjogi rendelkezés homokra épülne. Mást láttunk a

hozzánk legközelebb álló, általunk is átélt rendszer-változás során? Nem. Ugyanezt láttuk.

Így vált az Aranybulla az általa megszilárdított magyar igazságszolgáltatás fundamentumává. Általa maradt fenn a Kúria 800 éven át, és belőle nőtt ki, mégpedig szervesen, az alkotmánybíráskodás is. Ezt el szoktuk felejtetni, pedig sarkalatos törvénybe van vésvé.

Az akkori sarkalatos törvényekben, köztük az Aranybullában megjelenő történeti alkotmány biztosítéka volt a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk 19. §-a. Ez minden bírónak, végső soron a Kúriának kötelességévé tette, hogy a rendesen kihirdetett törvények érvényét kétségbe ne vonja. Ez igaz. Ugyanakkor ez a törvény arról is rendelkezett, hogy a rendeletek törvényessége felett a bíró ítéletet mondhatott. Ez pedig a törvények, vagyis az akkori alkotmány védelmét jelentette a rendeleti derogációval szemben. Normakontrollt jelentett.

Ezt a normakontrollt örökölte meg és gyakorolta 1949-ig az 1896. évi XXVI. törvénycikk 134. §-a folytán a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság. A kényszerű szünet után ez éledt újra az 1989. évi XXXI. és XXXII. törvényekkel létrehozott Alkotmánybíróságban. Nem véletlen, hogy a Kúria ma is nemcsak szomszédvárként, de vérrokonként tekint az Alkotmánybíróságra. Még kevésbé véletlen, hogy az Alkotmánybíróság saját forrásaként tiszteli az Aranybulla szövegét és magát az aranypecsétet is.

Végül mindez nemcsak történeti tiszteletet jelent. Az Aranybulla – miután háromnegyed évezreden át hatályos jog volt –, néhány évtized közjogi árnyék után újra alkotmányos szerepet kapott. Az Alaptörvény R) cikkének (3) bekezdése ugyanis előírja, hogy az Alaptörvény rendelkezéseit – többek között – történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni. Azt pedig józan ésszel nem lehet kétségbe vonni, hogy az Aranybulla történeti alkotmányunk vívmányai közé tartozik. Így nemcsak történeti ereklye, hanem ma is érvényes és kötelező értelmezési forrás.

Világosan – és tegyük hozzá, *erga omnes* kötelező erővel – állapítja meg ezt az Alkotmánybíróság: Magyarország alkotmányos önazonossága alkotmányos értékekre épül, amelyek „történeti alkotmányunk olyan vívmányai, amelyek az Alaptörvény és általa a magyar jogrendszer nyugszik”.² Továbbá: „Magyarország alkotmányos önazonosságát alkotó értékek a történeti alkotmányfejlődés során jöttek létre, azok olyan jogi tényeknek minősülnek, amelyekről nemcsak nemzetközi szerződéssel, de még az Alaptörvény módosításával sem lehetne lemondani, mivel jogi tények jogalkotás útján nem változtathatók meg”.³ Ennek az önazonosságot jelentő jogi tényleteménynak pedig része az Aranybulla is.

A 800 évvel ezelőtti felismerés ma is aktuális. Füg-

² 22/2016. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás [65]. (A szerk. betoldása)

³ 32/2021. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás [101]. (A szerk. betoldása)

getlen és pártatlan bíróság nélkül nincs, mert nem maradhat fenn sem ország, sem társadalom. Ez pedig 2022 tavaszán is igaz. Akié a bíróság, azé a jog. Akié a jog, azé a hatalom.

Nem véletlen, hogy ma is töretlen a harc a bíróságok megszerzésért. A feleket ismerjük: egyfelől az Európai Unió Bírósága, az Emberi Jogok Európai Bírósága, másfelől az Alkotmánybíróság és a Kúria igényli magának a végleges döntés jogát.

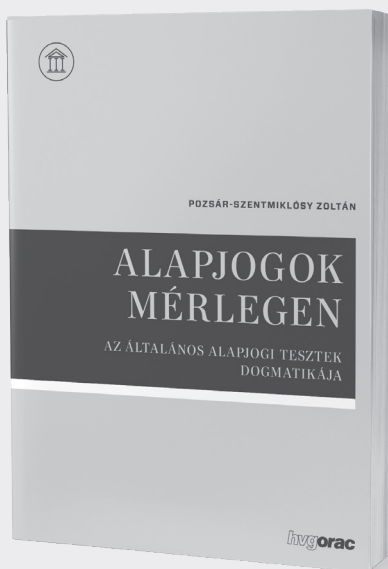
A válasz kulcsa pedig Magyarország Alaptörvénye. Ez a belátás teszi érthetővé azt a kihívást, amely az elmúlt években egyre fokozódó erővel vonta kétségbe az

Alaptörvény meghatározó szerepét. És ez teszi érthetővé a helyzet súlyát felismerő független alkotmányos intézmények egyhangú csatasorba állását tavaly decemberben az Alaptörvény védelmében. Húsvét előtt ez a veszély alábbhagyott, de véglegesen nem múlt el.

Változatlan a feladatunk: védeni kell a Magyarország alkotmányos kormányzását. Védenünk kell alkotmányos önazonosságunkat. Védenünk kell ennek foglatát, az Alaptörvényt, az alkotmányos állami folytonosságot megtestesítő Szent Koronát. És ragaszkodunk kell nemcsak történeti ereklyeként, de élő jogként féltett kincsünkhöz, az Aranybullához!

ALAPJOGOK MÉRLEGEN

AZ ÁLTALÁNOS ALAPJOGI TESZTEK DOGMATIKÁJA

SZERZŐ:

Pozsár-Szentmiklósy Zoltán

ÁRA:

5000-Ft 2500 Ft

Az alapjogi konfliktusokat hordozó jogviták életbevágóan fontos kérdésekről szólnak, feloldásuk azonban a legritkább esetben magától értetődő. Nagy a helyes döntés tétje: ha az Alkotmánybíróság vagy más bírói fórum nem a megfelelő következtetésre jut, mindenképpen valamilyen alapjog elfogadhatatlan mértékű korlátozását kockáztatja. A döntés azért sem könnyű, mert sok esetben nem egyértelmű, hogy milyen módszerrel tárható fel egy alapjog védett és még korlátozható jogi tartalma. A kötet a bírói gyakorlatban leginkább elterjedt, de sok esetben következetlenül alkalmazott módszert, a jogkorlátozás vizsgálatára alkalmas szempontok egymáshoz kapcsolódó rendszerét, az általános (szükségességi-arányossági) alapjogi tesztet vizsgálja. Célkitűzése, hogy az elméleti viták és a gyakorlati tapasztalatok tükrében átfogóan bemutassa és tisztázza az általános alapjogi teszt alkalmazásának módszerét, ilyen módon a gyakorlatban hasznosítható ismereteket kínáljon.